

cultural, religious and pilgrimage tours are established. The basic problems of religious and pilgrimage tourism in Ukraine at the present stage of development are analyzed.

Key words: religious pilgrimage tour, pilgrimage, functional features, functions of pilgrimage, cultural and religious tourism, religious pilgrimage center.

Стаття надійшла до редколегії
30.12.2015 р.

УДК 338.48-6327-57-522(477.83)

Юрій Городиський

Класифікація паломницьких маршрутів у релігійно-туристичному дослідженні

У статті здійснено класифікацію паломницьких маршрутів для потреб суспільно-географічних досліджень. Виділено головні критерії та особливості паломницьких маршрутів за видами. На основі аналізу літературних джерел і власних досліджень здійснено класифікацію паломницьких маршрутів із виділенням їхніх основних видів за спрямованістю, масштабами охоплення території, тривалістю, метою, засобами пересування, організацією, сезонністю, формою участі та видами маршруту.

Ключові слова: паломництво, види паломництва, християнство, паломницькі об'єкти, паломницькі ресурси, паломницький туризм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Львівська область багата на сакральні місця, пов'язані з чудесними з'явленнями Матері Божої та святих і блаженних християнської церкви, які супроводжуються надзвичайними подіями, коли відбувалися численні зцілення від важких недуг. Вони сприяють підтримці релігійних почуттів у віруючих, спрямованості їхніх думок до Бога. Задля духовного спілкування до таких місць відбуваються паломництва, які організовувалися ще за часів Київської Русі. Характерна ознака християнства – ушанування та поклоніння сакральним об'єктам і місцям паломництва. Щоб поклонитися, прочани вирушають у подорож сакральними місцями. Спочатку такі маршрути вабили до місць, пов'язаних із народженням, земним життям та смертю Ісуса Христа. Таким місцем є Свята Земля, звідки традиційно привозили пальмові гілки. Зародження паломництва в Україні пов'язане з Почаївською та Києво-Печерською лаврами й Зарваницею, що стали всесвітньо відомими сакральними центрами християн, до яких відбуваються масові паломницькі поїздки.

Географічне дослідження паломницької діяльності в Україні лише розпочинається, для його здійснення важливою є класифікація паломницьких маршрутів, які виступають ресурсом для релігійно-паломницького туризму. На сьогодні не існує повної класифікації паломницьких маршрутів, зокрема немає чіткої класифікації християнського паломництва як одного з видів туризму.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В основу досліджень паломництва покладено праці як зарубіжних, так і українських учених. Серед зарубіжних це, зокрема, А. Яковські, Д. В. Громов, Т. Т. Христов, Дж. Гардже, А. А. Дмитрієвський. Дослідженням українського паломництва та проблем його розвитку займаються такі науковці, як З. Сапелкіна [7], В. Патійчук [3], О. Любіцева, К. Мезенцев, О. Павлов [2], О. Жаровська [1], Т. Божук [6]. Інформацію про паломницькі тури можна отримати безпосередньо на сайтах релігійних конфесій, а також туристичних фірм. Чимало інформації надає патріарший паломницький центр УГКЦ (Української греко-католицької церкви), котрий займається створенням бази даних сакральних об'єктів УГКЦ [4], а також виданням професійних карт відпустових місць УГКЦ, путівників на цю тематику. Створено Інтернет-сайти на релігійно-паломницьку тематику, найвідоміші з-поміж яких – «Патріарший паломницький центр УГКЦ» [5], «Святині, що знаходяться в храмах Львівської єпархії УПЦ» [8]. Крім того, є доволі багато публікацій із релігійно-паломницького туризму, у яких схарактеризовано місця паломництва.

Мета статті – здійснення класифікації паломницьких маршрутів за певними критеріями, для потреб у релігійно-туристичному дослідженні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На території Львівської області розміщено 82 сакральні об'єкти з різною конфесійною приналежністю. Паломницькі місця представлені УГКЦ, РКЦ та УПЦ різного значення. На основі власних досліджень і

літературних джерел розроблено класифікацію паломницьких маршрутів із виокремленням їхніх форм і видів (табл. 1). У класифікації паломницьких маршрутів, на нашу думку, потрібно виділити види й підвиди залежно від основного показника – критерію. Класифікація паломницьких маршрутів має важливе значення для розв'язання проблеми територіальної організації, визначення попиту й формування релігійного туризму, виготовлення та реалізації туристичного продукту, організації обслуговування паломників. Організацію паломницьких маршрутів можна класифікувати за різними критеріями: за спрямованістю, масштабами охоплення території, тривалістю, метою, засобами пересування, організацією, сезонністю, формою участі та формою маршруту.

За спрямованістю паломницьких рухів вирізняємо внутрішні маршрути-подорожі прочан у межах власної країни та внутрішньовиїзні – тобто маршрути, які розпочинаються в межах країни й передбачають перетин державного кордону для відвідання інших світових паломницьких центрів. За масштабами охоплення території паломницькі поїздки можна об'єднати терміном «міжнародні паломницькі маршрути». Перший вид паломницького маршруту поділяється на три підгрупи. Локальний маршрут здійснюється в межах невеликої за обсягом території з відвідуванням локальних за значенням об'єктів, переважно в межах конкретних районів області. Регіональні маршрути можуть охоплювати територію як одного, так і декількох районів, із відвідуванням найголовніших релігійно-паломницьких об'єктів. Обласні маршрути пролягають через центри конфесій, у яких зберігаються головні паломницькі об'єкти й сакральні ресурси. Такі маршрути пролягають через різні області України, де зосереджено головні християнські об'єкти будь-якої конфесії. Маршрут може тривати понад сім днів.

Таблиця 1

Класифікація паломницьких маршрутів

Критерій	Вид паломницьких маршрутів	Підвид паломницьких маршрутів, коротка характеристика	
1	2	3	
За спрямованістю	Внутрішній	Локальний (у межах району)	
		Регіональний	
Обласний			
За масштабами охоплення території	Внутрішньовиїзний	Із перетином кордону	
	Міждержавні	У межах держав	
	Загальнодержавні	У межах країни	
	Внутрішньорегіональні	У межах регіону країни	
За тривалістю	Локальні	У межах невеликого району (одноденні маршрути)	
	Маршрути вихідного дня	Субота й неділя та дні релігійних свят	
	Нетривалі	Маршрути від 1 до 2 днів	
	Тривалі	Маршрути від 3 до 7 днів	
За метою	Довготривалі	Маршрути понад 7 днів	
	Духовна	Духовна мета	
	Загальноосвітня	Для ознайомлення	
	Релігійно-рекреаційна	Для духовного відпочинку	
За засобами пересування	Місіонерська	Поширення певної віри	
		Транспортний	Автотранспорт
			Залізничний
			Авіаційний
	Водний		
	Активні засоби пересування	Пішохідні	
Велосипедні			
Мотоциклетні			
За організацією	Планові	Організовані туристичними підприємствами	
		Організовані релігійними організаціями	
	Самодіяльні	Сплановані наперед	
		Спонтанні	

Закінчення таблиці 1

1	2	3
За сезонністю	Цілорічні	Весь рік (у дні релігійних свят і відпустів)
	Сезонні	У дні прощ
За формою участі	Індивідуальні	Поділ за віком паломників
	Сімейні	Молоді сім'ї без дітей, сім'ї з дітьми, родини
	Групові	Поділ за віковими та соціальними групами
За формою маршруту	Лінійні	Початок і закінчення відбуваються в різних географічних пунктах
	Кільцеві	Початок і закінчення відбуваються в одному географічному пункті
	Радіальні	Початок і завершення відбуваються в одному географічному пункті з перебуванням в інших пунктах із поверненням до пункту початку подорожі
	Комбіновані	Складники лінійного, кільцевого та радіального маршрутів

Внутрішні паломницькі маршрути здійснюють вітчизняні туристи, вони позначаються як паломницькі подорожі в межах країни й можуть бути об'єднані терміном «національні паломницькі маршрути». Для розвитку національних і міжнародних паломницьких маршрутів безумовний інтерес становить розвиток внутрішніх та внутрішньовиїзних напрямів, адже це сприяє підвищенню економічного й соціального добробуту країни, завдяки використанню внутрішніх ресурсів і матеріально-технічної бази країни. За масштабами охоплення території розрізняють міждержавні, загальнодержавні, внутрішньорегіональні та локальні паломницькі маршрути. Найбільш стабільну позицію серед паломницьких маршрутів займають маршрути загальнодержавного, внутрішньорегіонального й локального значення. Більшість поїздок паломників різних конфесій відбуваються в межах регіону. Із розвитком авто-, авіа- та залізничного транспорту дедалі більшого розвитку й популярності набувають паломницькі маршрути міждержавного значення. Маршрути пролягають у різні країни й більшість поїздок мають різну мету – рекреаційну, загальноосвітню, пізнавальну, наукову, благодійницьку та ін.

За критерієм тривалості вирізняють паломницькі маршрути вихідного дня, що останнім часом, з огляду на характер праці в сучасному суспільстві, набувають щораз більшої популярності. Вони плануються в суботні та недільні дні, а також у дні, приурочені до релігійних свят (відпустів). Виокремлюють також нетривалі (1–2 дні), тривалі (3–7 днів) та довготривалі (понад сім днів) маршрути.

Потреба зцілитись у вірі, отримати тілесне й духовне зцілення – головна мета паломництва. Духовна потреба спонукає шанобливо ставитися до святих місць, які уславилися чудесами та релігійними подвигами. Значення паломницьких маршрутів у суспільному житті визначається також загальноосвітньою метою. Відвідуючи сакральні об'єкти, ми дізнаємося про їхню історію, культуру та традиції, адже здавна вони були не лише духовними центрами, а й головними осередками освіти й збереження історичного та культурного надбання. Паломницькі маршрути, охоплюючи маси людей, ставлять ще й місіонерську й релігійно-рекреаційну мету. Місіонерство спирається на поширення релігії на певних територіях, де повністю або частково відсутня релігія. Релігійно-рекреаційна мета полягає у відновленні як фізичних, так і духовних сил.

У класифікації паломницьких маршрутів залежно від засобу пересування паломників виділяємо дві групи: транспортний (автомобільний, залізничний, авіаційний та водний) і подорожі з активними засобами пересування (піші, велосипедні й мотоциклетні). Щораз більшої популярності набувають піші та велосипедні паломницькі маршрути, що пролягають переважно до локальних і внутрішньорегіональних об'єктів (на невеликі віддалі).

Серед транспортних видів найбільшою популярністю користується автотранспорт. Більшість подорожей здійснюється автомобільним й автобусним транспортом. Адже паломницькі маршрути можуть пролягати у важкодоступних місцях зі складним сполученням. Подорожі автотранспортом забезпечують мобільність і, крім того, є порівняно дешевими. У міжнародних сполученнях перше місце посідає авіаційний транспорт. Авіація приваблює паломників зручністю й можливістю швидко потрапити в заплановане паломницьке місце. Основна перевага авіаподорожей – можливість подолати велику відстань за короткий час при відносно високій комфортності та безпеці. Залізничний транспорт зберігає позиції на внутрішніх паломницьких і туристичних маршрутах. Основні його переваги –

безпе́чність, надійність, досить висока швидкість й економічна доступність, що нині доповнюються підвищенням комфортності подорожей. Водний транспорт набув значного розвитку наприкінці XIX ст. У другій половині XIX ст. розпочалась ера морських круїзів – туристичних подорожей, коли теплохід є одночасно засобом транспортування та місцем відпочинку. Зростає популярність морських подорожей на поромах, яхт-круїзів тощо. Таким видом перевезення користуються паломники, які здійснюють паломництво на святий Афон, до Гори Афон – уділ Божої Матері, що в Греції. Транспортне обслуговування має високу мобільність, порівняно невисоку вартість, достатню швидкість. Воно також уключає автобусні мандрівки, які користуються величезною популярністю серед паломників. Більшість паломницьких маршрутів припадає саме на автобусні перевезення як на державному, так і на міжнародному рівні.

За характером організації виділяємо планові та самодіяльні паломницькі маршрути. Планові передбачають здійснення паломницьких подорожей за певними маршрутами й графіками, за впровадженими туристичними підприємствами та релігійними організаціями. Зазвичай фірми пропонують паломникам спеціальні тури на релігійну тематику в плановому порядку. Але можуть також виконувати непланові поїздки на замовлення. Релігійні організації зазвичай самостійно планують і визначають спеціальні тури й час їх проведення, незалежно від кількості паломників. Самодіяльні паломницькі маршрути – це подорожі, що розробляються й організуються паломниками, об'єднаними в певні групи незалежно від віку. Ці маршрути теж можна віднести до планових, але всі елементи їх організації – розробка маршруту, його узгодження, забезпечення та реалізація – здійснюються самими учасниками. За сезонністю паломницькі маршрути поділяють на цілорічні та сезонні. До цілорічних відносимо поїздки на храмові й релігійні свята та відвідування паломницьких місць у неділю як день молитовного значення. До сезонних паломницьких маршрутів входять дні, пов'язані з відпустами. Кожне сакральне місце має в церковному календарі дату для проведення прощ. Час переважно обирають у теплу пору року для зручності добирання. Дуже важливою, особливо з огляду на організацію обслуговування паломників, є класифікація паломницьких маршрутів за формою участі. Ураховуються такі показники, як поділ паломників за віком, за сімейними критеріями (молоді сім'ї без дітей, сім'ї з дітьми, родини та вікові соціальні групи).

Останній поділ за критеріями паломницьких маршрутів передбачає прокладання траси паломницького маршруту, тобто визначення шляху руху паломників на певній території, позначеного переліком усіх релігійних пунктів і сакральних місць, які послідовно відвідують паломники під час подорожі, а також пунктами зупинок (перебування) на маршруті. Початковою та кінцевою точками маршруту є пункти початку й закінчення подорожі.

За формою маршрути поділяють на лінійні, кільцеві, радіальні та комбіновані. Лінійний маршрут – шлях руху паломників, коли його початок і закінчення припадають на різні географічні пункти перебування. Кільцевий маршрут – шлях руху паломників, коли його початок і закінчення відбуваються в одному географічному пункті перебування. Радіальні маршрути передбачають переміщення в різних напрямках з одного й того самого пункту з поверненням до нього. Комбінований маршрут – шлях руху паломників, до якого належать складники лінійного, кільцевого й радіального маршрутів у тій чи іншій комбінації.

Дуже важко виділити форми та види паломництва в чистому вигляді, тому не існує єдиної класифікації паломницьких маршрутів. Між тими, що пропонуються в спеціальній літературі, є більші або менші розбіжності, але загалом вони узгоджуються між собою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Усі критерії поділу паломницького маршруту мають вирішальне значення для формування спеціальних турів, вибору маршрутів й організації паломницького обслуговування. Класифікація таких маршрутів із виокремленням форм і видів має важливе значення для практики паломницької діяльності. Це дає змогу розв'язувати проблеми територіальної організації, планувати розвиток матеріальної бази, визначати попит і формувати ринок туристичних потоків, виробляти та реалізовувати паломницький продукт, відповідно організовувати обслуговування паломників і туристів.

Джерела та література

1. Жаровська О. Паломницькі святині. – Вид. 2-ге, виправл. / О. Жаровська. – Львів : Свічадо, 2011. – 224 с.
2. Любіцева О. О. Паломництво та релігійний туризм : навч. посіб. / О. О. Любіцева, С. П. Романчук – К. : Альтерпрес, 2011. – 416 с.
3. Патійчук В. О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму / В. О. Патійчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2002. – № 1. – С. 223–227.

4. Патріарший паломницький центр Української Греко-Католицької Церкви (ППЦ УГККЦ) / автори-упорядники : І. Голота, М. Влад, с. М. Гузіль, В. Гішинський. – К. : Вид-во НВФ «Карти і Атласи», 2011. – 178 с.
5. Патріарший паломницький центр УГКЦ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pilgrimage.org.ua>.
6. Релігійний туризм : термінологічний словник-довідник / автор-упорядник Т. Божук. – Львів : Укр. бестселер, 2010. – 252 с.
7. Сапелкіна З. П. Паломництво як соціокультурне явище: становлення і розвиток в Україні (середина XIX – початок XXI ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / З. П. Сапелкіна ; Київський нац. ун-т культури і мистецтва – К., 2006. – 208 с.
8. Святині, що знаходяться в храмах Львівської єпархії УПЦ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodox.lviv.ua>.

Городиский Юрий. Классификация паломнических маршрутов в религиозно-туристическом исследовании. В статье осуществлена классификация паломнических маршрутов для нужд общественно-географических исследований. Выделены основные критерии и особенности паломнических маршрутов по видам. На основе анализа литературных источников и собственных исследований составлена классификация паломнических маршрутов с выделением основных их видов по следующим признакам: направленностью, масштабам охвата территории, продолжительностью, целью, средствами передвижения, организацией, сезонностью, формой участия и видами маршрута.

Ключевые слова: паломничество, виды паломничества, христианство, паломнические объекты, паломнические ресурсы, паломнический туризм.

Gorodysky Yuriy. Classification of Pilgrimage Routes in Religious Tourism Research. In the article pilgrimage route to the needs of social and geographical research are classified. In particular, the main criteria and characteristics of the pilgrimage route types is highlighted. On the base of literature analysis and own research classification of pilgrimage routes with the release of their main types basing on the main criteria as: the orientation, scale coverage of area, duration, the purpose, the means of transportation, the organization, seasonality, the form of participation, the form of route is made.

Key words: pilgrimage, types of pilgrimage, Christianity, objects of pilgrimage, pilgrimage resources, pilgrimage tourism.

Стаття надійшла до редколегії
30.12.2015 р.

УДК [911.3:33:61](477.82)

Юлія Базелюк

Особливості медико-географічного районування територій (на прикладі Волинської області)

У статті узагальнено теоретичні напрацювання щодо медико-географічного районування територій. Визначено основні етапи медико-географічного районування територій мезорівня. Досліджено структуру та рівні організації медичного району мезорівня. Коротко проаналізовано функціонально-організаційну структуру медичних закладів Волинської області. Проведено медико-географічне районування Волинської області на основі комплексних ознак. Досліджено головні проблеми, які виникають при проведенні медико-географічного районування територій. Визначено основні недоліки розвитку медико-географічних районів Волинської області.

Ключові слова: медико-географічне районування, охорона здоров'я, заклади охорони здоров'я, медико-географічний район, медичний вузол.

Постановка наукової проблеми та її значення. Система охорони здоров'я країни на сьогодні перебуває в складному становищі, за якого більшість населення країни мінімально забезпечене медичними послугами. Сьогодні держава потребує розвитку такої організації галузі охорони здоров'я в регіонах, яка максимально буде наближеною до населення, відповідатиме його потребам й спрямовуватиметься на превентивне попередження захворювань. Одним зі способів створення моделей територіальної організації закладів охорони здоров'я є поглиблення досліджень медико-географічного районування територій, що дає змогу враховувати природні й соціально-економічні особливості розвитку регіонів країни. Медико-географічне районування не лише уможливило територіальне окреслення потреби населення в тих чи інших медичних послугах, які надають заклади охорони здоров'я, а й стимулює управлінську функцію та створює передумови для найбільш оптимальної концентрації